

BRATISLAVSKÁ MEDZINÁRODNÁ ŠKOLA LIBERÁLNYCH ŠTÚDIÍ

**Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete
liberálnej paradigmy**

BAKALÁRSKA PRÁCA

Bratislava, 2011

Eva Viteková

BRATISLAVSKÁ MEDZINÁRODNÁ ŠKOLA LIBERÁLNYCH ŠTÚDIÍ

Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

BAKALÁRSKA PRÁCA

Študijný program: Liberálne štúdiá

Študijný odbor : 3.1.6 Politológia

Vedúci bakalárskej práce: prof. PhDr. František Novosád, CSc

Stupeň kvalifikácie: bakalár (v skratke „Bc.“)

Dátum odovzdania práce: 30.4.2011

Dátum obhajoby: 15. 6. 2011

Bratislava, 2011

EvaViteková

Čestné vyhlásenie o originálnosti práce

Čestne vyhlasujem, že som záverečnú prácu vypracovala samostatne na základe svojich vedomostí a s použitím uvedenej literatúry.

Eva Viteková (podpis):

Dátum narodenia: 10. September 1988

Adresa: Potočná 33, Marianka, 900 33

V Bratislave, 30. Apríla 2011

Pod'akovanie

Rada by som vyjadrila svoju vďaku predovšetkým svojmu školiteľovi prof. PhDr. Františkovi Novosádovi, CSc., ktorý mi pri písaní bakalárskej práce poskytol mnoho cenných a užitočných rád, pomohol mi s výberom zdrojov, neustále ma povzbudzoval do písania a vždy ochotne a trpezlivo odpovedal na všetky moje otázky. Moja vďaka patrí taktiež Dagmar Kusej, PhD., ktorá nám počas bakalárskeho seminára, ale aj mimo neho pomáhala s formuláciou tézy, a tiež s obsahovou a formálnou úpravou práce. Rada by som sa poďakovala aj svojim kolegom z ročníka, ktorí mi vždy ochotne pomohli pri akomkoľvek probléme, ktorý sa počas písania práce vyskytol. V neposlednom rade sa chcem poďakovať mojej rodine za trpezlivosť a zhovievavosť počas celého obdobia písania tejto bakalárskej práce.

Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Meno: Eva Viteková

Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií

Školiteľ: prof. PhDr. František Novosád, CSc.

Rozsah: 32 strán

Stupeň kvalifikácie: bakalár (v skratke „Bc.“)

V Bratislave, 30. Apríl 2011

Abstrakt

Vo svojej bakalárskej práci sa zameriavam na rozpor medzi fundamentálnymi ideami tradičného konzervativizmu, ktorých zdrojom je dielo Edmunda Burkea: *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku*, a filozofiou doby, v ktorej prevláda „liberálna paradigma“. Ako východiskový zdroj pre charakteristiku fenoménov doby, ktoré sú v protiklade s hodnotami konzervativizmu som si zvolila dielo Francisa Fukuyamu – *Veľký rozvrat*.

Cieľom mojej práce je poukázať na to, že aj napriek antagonistickému vzťahu medzi hodnotami konzervativizmu a dobou „liberálnej paradigmy“, konzervativizmus nestratil svoje opodstatnenie, a aj naďalej môže byť užitočným zdrojom hodnôt, na ktorých je založená spoločnosť.

Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Meno: Eva Viteková

Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií

Školiteľ: prof. PhDr. František Novosád, CSc.

Rozsah: 32 strán

Stupeň kvalifikácie: bakalár (v skratke „Bc.“)

V Bratislave, 30. Apríl 2011

Abstract

In my bachelor's thesis I have been concentrating on the conflict between the fundamental ideas of traditional conservatism, where as a source is a book by Edmund Burke: *Reflections on the Revolution in France*, and the philosophy of era with the prevailing "liberal paradigm". As an initial point for the characteristics of phenomenon of this era, which is in contrast with values of conservatism, I have chosen the book of Francis Fukuyama: *The Great Disruption*.

The aim of my work is to prove that even though there is antagonistic relationship between the values of conservatism and the era of "liberal paradigm", conservatism had not lost its importance and as well in the era of "liberal paradigm" can be found as a useful source of values, on which the society is based on.

Predhovor

Konzervativizmus a jeho základné princípy bola jedna z tém seminára *História politického myslenia*, ktorý viedol prof. PhDr. František Novosád, CSc., v rámci ktorého sme podrobnejšie analyzovali zdroj konzervativizmu – dielo Edmunda Burkea *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku*. Počas skúmania základných princíпов konzervativizmu ma zaujala myšlienka ich rozporu s liberálnym charakterom súčasnej doby, ktorú neskôr nazývam „liberálnou paradigmou“. Po úvahách, aká teória najlepšie vystihuje tendencie liberálnej doby a po rozhovore so svojim školiteľom prof. PhDr. Františkom Novosádom, CSc., som si ako východiskový bod charakteristiky „liberálnej paradigmy“ zvolila dielo súčasného diskutovaného amerického mysliteľa Francisa Fukuyami *Velký rozvrat*, ktoré sa venuje práve analýze charakteru súčasných liberálnych spoločností.

Uvažovanie nad významom konzervativizmu v dobe, ktorej filozofia prakticky popiera jeho kľúčové hodnoty ma priviedlo k dvom cestám, ktorými sa súčasný konzervativizmus môže vydať. Jednou alternatívou môže byť cesta čiastočnej reformy konzervatívneho myslenia, ktorú ilustrujem na príklade Margaret Thatcherovej a jej politiky alebo cesta viery v tie idey konzervativizmu, ktoré sú univerzálne použiteľné v každej dobe ako záruka návratu k overenému.

Obsah

ČESTNÉ VYHLÁSENIE O ORIGINALNOSTI PRÁCE	III
POĎAKOVANIE	IV
ABSTRAKT	V
ABSTRACT	VI
PREDHOVOR	VII
OBSAH	8
ÚVOD	9
KAPITOLA 1: KONZERVATIVIZMUS	11
1.1 KONZERVATIVIZMUS AKO IDEOLÓGIA	11
1.2 ZDROJE KONZERVATIVIZMU	12
1.2.1 Edmund Burke(1729-1797).....	12
1.2.2 Úvahy o revolúcií vo Francúzsku	13
KAPITOLA 2: DOGMY KONZERVATIVIZMU	16
2.1 HISTÓRIA A TRADÍCIA	16
2.1.1 SPOLOČNOSŤ AKO ORGANICKÁ ŠTRUKTÚRA	17
2.2 PREDISUDOK	18
2.3 AUTORITA.....	19
2.4 SLOBODA A ROVNOSŤ.....	20
2.4.1. <i>Koncepcia slobody</i>	20
2.4.2. <i>Koncepcia rovnosti</i>	22
2.5. VLASTNÍCTVO.....	23
2.6. NÁBOŽENSTVO A MORÁLKA.....	24
2.6.1. <i>Morálka</i>	24
KAPITOLA 3: LIBERÁLNA PARADIGMA	26
3.1. LIBERÁLNY SVETONÁZOR V ROZPORE S KONZERVATÍVNymi IDEAMI	26
3.2. FRANCIS FUKUYAMA – <i>VELKÝ ROZVRAT</i>	27
3.2.1. <i>Prechod od agrárnej k priemyselnej spoločnosti</i>	27
3.2.2 <i>Charakteristické znaky spoločností postindustriálnej doby</i>	28
3.2.2. „ <i>Liberálna paradigma</i> “ v rozpore s hodnotami konzervativizmu	31
KAPITOLA 4: VÝZNAM KONZERVATIVIZMU V LIBERÁLNEJ PARADIGME ..	33
4.1. MARGARET THATCHEROVÁ A REFORMA KONZERVATIVIZMU	33
4.1.1. <i>Nová podoba konzervativizmu</i>	33
4.1.2. <i>Thatcherizmus</i>	35
4.2. KONZERVATIVIZMUS AKO ZDROJ OVERENÝCH SPOLOČENSKÝCH NORIEM.....	36
ZÁVER	38
BIBLIOGRAFIA	39

Úvod

Cieľom mojej práce je poukázať na skutočnosť, že aj napriek rozporu medzi hodnotami konzervativizmu a súčasnou dobou „liberálnej paradigmy“ konzervativizmus nestratil svoje opodstatnenie.

Konzervativizmus patrí spolu s liberalizmom a socializmom medzi najvýznamnejšie ideológie formujúce novoveké dejiny. Jeho fundamentálne idey vychádzajú z diela Edmunda Burkea: *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku*, vydaného v roku 1790 formou pamfletu reagujúceho na revolučné udalosti Francúzska. Aj napriek tomu, že toto dielo nebolo teoretickou prácou obsahujúcou abstraktné pravdy, na pozadí kritiky revolúcie Edmund Burke sformuloval idey, ktoré sa stali piliermi konzervativizmu.

Konzervatívne hodnoty ako tradícia, história, predsudok, autorita, hierarchia či náboženstvo sa koncom 20. storočia dostali do rozporu s určujúcimi tendenciami doby. Pri charakteristike éry, ktorú určuje „liberálna paradigma“ vychádzam z diela vplyvného súčasného filozofa Francisa Fukuyamu: *Veľký rozvrat (2000)*. Fukuyama v tomto diele predstavuje teóriu o rozpade spoločenských noriem v rozvinutých krajinách západného sveta. Tento rozpad noriem je sprevádzaný oslabovaním, dokonca až kompletnou stratou významu spoločenských štruktúr, rodinných väzieb, hierarchického usporiadania či náboženstva v spoločnosti. Pretože konzervatívne hodnoty v dobe „liberálnej paradigmy“ strácajú svoju dôležitosť, vyvstáva otázka či ideológia, ktorá bola na týchto hodnotách postavená, má vôbec význam. Objavujú sa názory, že konzervativizmus je dnes „mŕtvy“, neopodstatnený a nepoužiteľný.

Cieľom tejto práce je ukázať, že tieto názory sú mylné. Význam konzervativizmu, zatiaľ v teoretickej rovine, sa môže preukázať pri znovu budovaní spoločenského poriadku, ktoré Fukuyama predpovedá ako nevyhnutné štádium nasledujúce po rozpade spoločenských noriem. Konzervativizmus by v tomto prípade bol pripravený poskytnúť alternatívu obrátenia sa k historicky overeným štruktúram a princípom. Význam konzervativizmu v praktickej rovine ilustrujem na príklade Margaret Thatcheovej a jej čiastočnej reforme politiky Konzervatívnej strany v 80. rokoch 20. storočia, ktorej účelom bolo zvýšiť schopnosť Konzervatívcov efektívne reagovať na aktuálne problémy doby a zároveň nepretrhnúť väzbu s tradičnými konzervatívnymi hodnotami.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

V prvej kapitole sa budem venovať všeobecnej charakteristike konzervativizmu, jeho zaradeniu medzi ideológie a taktiež zdroju konzervativizmu: dielu Edmunda Burkea *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku*. V nasledujúcej kapitole predstavím a podrobím analýze základné dogmy konzervativizmu, ich význam a dôvod ich dôležitosti pre túto ideológiu. Fenomény charakterizujúce dobu „liberálnej paradigmy“ a dôvod ich nezlučiteľnosti s hodnotami konzervativizmu budú predmetom tretej kapitoly. V štvrtej kapitole použijem politiku čiastočnej reformy britskej Konzervatívnej strany, za ktorou stála v 80. rokoch Margaret Thatcherová, ako príklad smeru, ktorým sa konzervativizmus v dobe liberálnej paradigmy môže vydať bez toho, aby stratil svoje opodstatnenie a tiež poukážem na potenciál konzervativizmu poskytovať overené princípy a pravdy pri rekonštrukcii spoločenského poriadku.

Kapitola 1: Konzervativizmus

Konzervativizmus je politická ideológia, ktorej všeobecnou charakteristikou je snaha o zachovanie fungujúceho usporiadania spoločnosti založenej na tradičných a overených princípoch.

Oxfordský slovník politiky (2009) definuje konzervativizmus ako „politickú filozofiu, ktorá sa usiluje o zachovanie toho, čo sa považuje za najlepšie v zavedenej spoločnosti a bráni sa radikálnym zmenám“ (s. 112-113).

Podľa Russella Kirka, jedného z najvýznamnejších konzervatívnych mysliteľov ktorý sa pokúsil o komplexnú štúdiu konzervativizmu v diele *Konzervatívne zmýšľanie*, podstata konzervativizmu spočíva v „zachovávaní odvekých mravných tradícií ľudstva. Konzervatívci rešpektujú múdrosť predkov a nedôverujú paušálnym zmenám“ (2000, s. 26).

Peter Fiala (1994) v predhovore v diele *Konzervatívni myslitelia* tvrdí, že: „Konzervativizmus neponúka žiadny súbor schém a návodov, ktoré by sa dali jednoducho vyjadriť a univerzálne aplikovať. Naopak: svojou vlastnou podstatou sa vytváranie intelektuálnych konštrukcií bráni a dokonca sa dá povedať, že sa nedá ani všeobecne popísať. Konzervatívny postoj je úzko spätý s praxou a spravidla býva veľmi nedôverčivý k pokusom o teoretické zachytenie vlastných ideových východísk“ (s. 7).

1.1 Konzervativizmus ako ideológia

Spolu s liberalizmom a socializmom, je konzervativizmus zaradovaný medzi najvýznamnejšie ideológie moderných dejín západného sveta.

Ideológia je podľa Kirka „abstraktným, rigoróznym súborom politických dogiem, politickým náboženstvom, ktoré sľubuje pravoverným raj na zemi“ (1986, s. 13).

Práve abstraktné modely, ktoré „majú doviest' ľudskú povahu aj spoločnosť k dokonalosti, sú v očiach konzervatívca pravou záhubou, pretože ich poznal ako zbrane kaviarenských fanatikov“ (Kirk, 1986, s. 13). Z dôvodu odmietania vykonštruovaných abstraktných teórií, ktorý je jedným z charakteristických prvkov konzervatívneho myslenia, jeho prívrženci radšej o konzervativizme hovoria ako o myšlienkovom prúde, filozofii či životnom postoji.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Konzervativizmus na druhej strane nesie typické črty ideológie, ako ju charakterizuje Nisbet: „Ideológiou je akákoľvek prijateľne koherentná sústava mravných, ekonomických, sociálnych a kultúrnych ideí, ktorá má pevný vzťah k politike a politickej moci“ (1993, s. 7).

Konzervativizmus spĺňa aj ďalšie tri Nisbetove nároky na ideológiu, ktorými sú: charizmatickí obhajcovia a lídri (v prípade konzervativizmu môžeme za takých považovať Edmunda Burkea, Benjamina Disraeliho, Winstona Churchilla či Margaret Thatcherovú), dlhé časové obdobie životaschopnosti ideológie či veľká miera inštitucionalizovanosti.

1.2 Zdroje konzervativizmu

V prípade konzervativizmu je možné celkom jednoznačne určiť jeho zdroj. Hovoriť o zrode konzervativizmu znamená hovoriť o diele Edmunda Burkea *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku* (1790).

1.2.1 Edmund Burke(1729-1797)

Edmund Burke bol britský filozof, štátnik, rečník a jeden z najvýznamnejších politických mysliteľov 18. storočia, a histórie vôbec. Tento „otec konzervativizmu“ alebo „prorok konzervativizmu“, ako býva často označovaný, pochádzal z Dublina zo zmiešanej protestantsko-katolíckej rodiny. Po ukončení dublinskej Trinity College, kde získal kvalitné vzdelanie a predovšetkým bohatú znalosť klasických filozofov, odišiel ako dvadsaťročný do Londýna, aby tam pokračoval v právnickom vzdelávaní na Middle Temple London. Pre väčší záujem o literatúru ako o právo Burke školu nedokončil, a začal sa živiť písaním. Rok po publikovaní prvého diela *Obhajoba prirodzenej spoločnosti* (*A Vindication of Natural Society*), vyšiel Burkeovi známy estetický traktát *Filozofické skúmanie vznešeného a krásneho* (*Philosophical Enquiry into the Sublime and Beautiful*), v ktorom predviedol takzvaný kopernikovský prevrat v estetike, keď obrátil pozornosť skúmania od umeleckého diela ako objektu k subjektívnemu prežívaniu diela. Slávne *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku* (*Reflections on the Revolution in France*) Burke publikoval až o tridsaťtri rokov neskôr.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Úspech prvých diel otvoril Burkeovi prístup do literárnych kruhov, a umožnil mu nadviazať kontakty s poprednými osobnosťami tej doby, akými boli napríklad historik Edward Gibbon či spoluzakladateľ modernej ekonómie Adam Smith.

Vo svojich tridsiatich rokoch vstúpil Edmund Burke do aktívnej politiky, keď zaujal pozíciu asistenta hlavného tajomníka Lorda Halifaxa. Spolu s Machiavellim sa týmto zaradil medzi málo politických filozofov, ktorí mali s politikou aj praktické skúsenosti.

O sedem rokov neskôr, v roku 1766, získal Burke vo voľbách parlamentné kreslo za obvod Wendover pre stranu Whigov. V roku 1770 si ho pre dobré renomé zvolila kolónia New York ako svojho zástupcu a hovorcu v Anglicku. Vďaka tomuto postu získal Burke prehľad o udalostiach na americkom kontinente a stal sa obhajcom práv a slobôd amerických kolonistov. (Baradat, 1997)

Burke stál z veľkej miery za zostavením Ústavného zákona, ktorý zakotvil reformu o obmedzení právomocí panovníka v parlamente. „Pomalá, mravčia, všedná a trezlivá práca na reforme spoločnosti“ (Ogrocký, 1997, s. 11), to bola alternatíva k revolúcii, ktorú Burke nielen hlásal, ale aj sám praktizoval.

Počas Burkeovej politickej služby, v ktorej pretrval takmer tridsať rokov, sa povestnými stali jeho výnimočné štylistické a rečnícke schopnosti, ktoré využil v najznámejších prejavoch o zákonoch pre východnú Indiu z rokov 1783 a 1785.

1.2.2 Úvahy o revolúcií vo Francúzsku

Pojem konzervativizmus vstúpil do západného politického jazyka až v prvej polovici 19. storočia¹, fundamentálne idey konzervativizmu ako ideológie však boli sformulované už pár desaťročí predtým, konkrétne v roku 1790 v diele Edmunda Burkea *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku*, považovanom za zdroj konzervativizmu.

---

¹ Termín „konzervatívny“ bol vo Veľkej Británii použitý prvýkrát v roku 1830 ako označenie politickej strany v anonymnom článku vo vydaní *Quarterly Review* (Štvrťročný prehľad).

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

„Ústredné myšlienky konzervativizmu posledných dvoch storočí sú v pozoruhodnej miere iba rozšírením myšlienok, ktoré vyslovil Burke so špecifickým odkazom k revolučnému Francúzku“ (Nisbet, 1993, s. 13).

Podľa Kirka Burkeove idey „poskytli totiž konzervativizmu materiál k vybudovaniu mohutných obranných valov, ktoré dodnes odolávajú, a ani v našej dobe im nehrozí, že by povolili“ (2000, s. 94).

Úvahy o revolúcii vo Francúzsku (1790) boli na jednej strane priamou reakciou na revolučné udalosti Francúzska, na strane druhej reakciou Edmunda Burkea na tri významné formujúce sa filozofie. Prvou bola racionalistická filozofia francúzskych „philosophes“, ku ktorej sa vyjadril ešte pred revolúciou v diele *Výročná správa*, druhou bol Rousseauov romantický sentimentalizmus, a treťou mienkotvornou filozofiou na ktorú Burke reagoval bol Benthamov utilitarianizmus.

Pretože Burke sám opovrhoval abstraktnými filozofickými modelmi, svoje myšlienky sa nesnažil zhrnúť do ucelenej politickej doktríny. Aj napriek tomu, že *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku* sú viac ostrým a vášnivým pamfletom ako teoretickým dielom formulujúcim abstraktné „pravdy“, na pozadí udalostí francúzskej revolúcie vyjadruje Burke myšlienky, ktoré sa stali nosnými ideami konzervativizmu. „Ešte nikdy sa žiadny štátnik nemenil na politického filozofa tak neochotne, ale asi nikdy nemala taká premena tak závažné dôsledky“ (2000, s. 46), tvrdí Kirk.

1.2.2.1 Francúzska revolúcia

Edmund Burke stavia francúzsku revolúciu do protikladu k revolúcii americkej (1776) a slávnej anglickej (1688), keď tvrdí, že: „Zatiaľ čo americká revolúcia bojovala za slobodu skutočných, žijúcich ľudských bytostí so všetkými ich zvykmi a obyčajmi, francúzska revolúciu nezaujímali títo skutoční, žijúci ľudia zďaleka toľko, ako *nový typ* ľudskej bytosti, ktorú revoluční vodcovia hodlali vyprodukovať pôsobením výchovy, presvedčovania a v prípade nutnosti tiež pôsobením sily a strachu“ (Nisbet, 1993, s. 17).

Burke nebol vo svojom odpore voči francúzskym revolučným udalostiam osamotený. Pre jeho myšlienky existovalo v 18. storočí v západnej Európe isté zázemie.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Súčasne s mocnejúcim vplyvom osvietenstva sa v Európskych mestách rozrastala aj skupina tradicionalistov z radov cirkvi, cechov a historických miest, ktorí volali k navráteniu k vlastným dejinám a tradíciám.

Okrem politickej revolúcie rozrušila tradicionalistov aj priemyselná revolúcia, ktorá spôsobila okrem demografických zmien aj zmeny v spoločenskej hierarchii, zmeny vo vzťahu cirkvi a štátu, či deštruktívne zmeny v rodinných a medziľudských vzťahoch, ale aj revolúcia črtajúca sa na pôde náboženstva a filozofie.

Zodpovedných za „revolúciu Slova“ robí Burke politických intelektuálov, ktorých hanlivo označuje ako „písalkov“ na čele s Jeanom Jacqueom Rousseauom, z ktorých sa podľa Burkea stali „svojho druhu demagógovia. Poslúžili ako spojovací článok, ktorý v mene jedného cieľa zjednotil nenávidené bohatstvo a nespokojnú, zúfalú chudobu“ (Burke, 1997, s. 120).

Burke odcudzuje francúzsku revolúciu, ktorá je viac súperením o moc ako bojom za slobodu, aj pre jej produkty - individualizáciu a racionalizáciu. Podľa Burkea má práve osvietencká vízia autonómneho individua na svedomí vedomé zavrhnutie historicky vyvinutých spoločenských štruktúr (patriarchálna rodina, miestne spoločenstvo, cirkev, cech či región), ktoré hrajú vo filozofii konzervativizmu kľúčovú rolu.

Analýza troch najvýznamnejších ideológií (konzervativizmus, liberalizmus a socializmus) sa zväčša vykonáva z perspektívy vzťahu medzi štátom a jednotlivcom. Do tohto vzťahu býva zahrnutý aj tretí aspekt: spoločenské skupiny, ktoré plnia funkciu akýchsi prostredníkov medzi jednotlivcom a štátom.

Sú to práve spoločenské skupiny, ktoré stoja v centre záujmu konzervativizmu, ktorý si dáva za cieľ chrániť práva týchto zoskupení pred prirodzeným právom jednotlivca na jednej strane, a pred neustále vzrastajúcimi právomocami štátu na strane druhej.

Kapitola 2: Dogmy konzervativizmu

Konzervativizmus má množstvo podôb, ktoré sú ovplyvnené prostredím, okolnosťami doby, politickou kultúrou či osobnosťou jeho prívržencov a oponentov. Konzervatívci v jednom štáte sa budú líšiť od konzervatívcov v druhom štáte, tí zase od ďalších, atď. Isté styčné body medzi rôznymi podobami konzervativizmu ale nevyhnutne musia existovať. Za takéto sú považované princípy formulované Edmundom Burkeom v diele *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku*.

„Ideológie – práve tak ako teológia - majú svoju dogmatiku: viac či menej koherentné a viac či menej nemenné sústavy presvedčení a hodnôt, ktoré majú určitý vplyv prinajmenšom na niektoré aspekty života ich zástancov“ (Nisbet, 1993, s. 35).

A aj keď konzervativizmus nikdy nechcel byť „politikou bezohľadnej obhajoby princíпов, vždy chcel byť politikou realizmu, politikou pragmatickej obrany stáročiami osvedčených hodnôt“ (Novosád, 2006, s. 76), isté fundamentálne princípy či idey Edmund Burke formuluje na pozadí kritiky francúzskych revolučných udalostí v diele: *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku*.

2.1 História a tradícia

Dôvera v históriu a tradíciu, ako legitimizujúcich prvkov spoločenského usporiadania, je jedným z kľúčových elementov konzervatívneho myslenia.

História podľa Nisbeta „nie je ničím iným ako skúsenosťou, a práve dôvera konzervatívcov v skúsenosť oproti abstrakcií či deduktívnemu mysleniu v oblasti ľudských vzťahov je zdrojom ich dôvery v dejiny“ (1993, s. 37).

Kirk zdôrazňuje, že „história je postupným zjavovaním najvyššieho plánu, ktorý sa javí našim žmúriacim očiam hmlisto a nezreteľne, a predsa všetkým preniká, nie je možné mu klásť odpor a pôsobí blahodarne“ (2000, s. 61).

Tradíciu konzervativizmus chápe ako nahromadenie skúseností viacerých generácií. Zhmotnenú v podobe spoločenských inštitúcií, noriem a tradícií, ju Edmund Burke stavia proti osvietenskej viere v dedukciu, abstraktné modely, ale predovšetkým proti modle osvietenstva „Rozumu“.

Dôraz, ktorý konzervativizmus kladie na tradície neznamená, že ich výber nie je podriadený istým kritériám. „Rovnako ako všetky podobné filozofie, aj filozofia

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

tradicionalizmu je selektívna. Aby bola určitá tradícia prínosná, musí síce vyvierať z minulosti, ale zároveň musí byť sama o sebe žiaduca“ (Nisbet, 1993, s. 40).

2.1.1 Spoločnosť ako organická štruktúra

Podľa Burkea je spoločnosť výsledkom dlhodobého historického procesu, a preto každý zásah od jej štruktúr musí byť premyslený a opatrný. Človek nemôže meniť usporiadanie spoločnosti na základe istej vykonštruovanej abstrakcie (akou bola podľa Burkea teória kontraktualistov o spoločenskej zmluve legitimizovanej konsenzom). Nisbet uvádza dva základné argumenty na podporu tohto tvrdenia.

Prvý argument vychádza z predpokladu, že filozofi osvietenstva si stanovili nesprávny východiskový bod svojho uvažovania, keď spoločnosť definovali ako mechanický stroj, ktorého „súčiastky je možné meniť a izolovať jednu od druhej“ (1993, s. 39).

Konzervatívci, práve naopak, považujú spoločnosť za živú štruktúru, ktorá „je organizmom, organickým celkom, ktorý sa vyvíja dlhé dejinné obdobia a ktorého štruktúry – zvyky a inštitúcia, mravy a zákony – sú výsledkom sústred'ovania a vyhodnocovania stáročných skúseností“ (Novosád, 2006, s. 72).

Nisbet vo svojej „príručke“ konzervativizmu zdôrazňuje, že spoločnosť „je organická vo svojej artikulácii inštitúcií a vzájomnej súvz'ážnosti svojich funkcií i vo svojom nevyhnutnom a nezvratne kumulatívnom vývoji v čase“ (1993, s. 39). Rozdielne chápanie charakteru spoločnosti vedie k rozdielnym východiskovým pozíciám, ktoré potom logicky ústia do odlišného pohľadu týchto dvoch filozofií na vytýčenie a riešenie problémov spoločnosti.

Druhý Nisbetov argument proti abstraktným modelom sa týka faktu, že teoretické snahy o reorganizáciu spoločnosti podcenili praktický charakter politiky a politickej moci. „Každý, kto má rozvinutú predstavivosť, môže postulovať princípy alebo zákony štátnej moci, ale iba ten, kto má v tejto sfére bohaté skúsenosti, môže ponúknuť praktické metódy vodcovstva či iného spolupôsobenia v skutočnej vláde“ (1993, s. 46).

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Napriek tomu konzervativizmus nie je filozofia, ktorá je a priori proti akýmkoľvek zmenám v spoločnosti. Konzervativizmus naopak chápe nevyhnutnosť určitých zmien, ktoré ak sú „vhodne riadené, stávajú sa procesom obnovy“ (Kirk, 2000, s. 67). Skôr ako proti zmene samotnej, bojuje konzervativizmus proti jej radikálnemu charakteru a tiež proti jej samoučelnosti. Revolucionári nezmyselne presadzovali zmenu iba pre zmenu, čo je podľa konzervatívcov rovnako nerozumné ako apriórne odmietanie zmeny.

2.2 Predsudok

Proti nadvláde „Rozumu“ a deduktívnej metóde osvietenstva je postavený ďalší z pilierov konzervativizmu – predsudok. Predsudok ako skoncentrovaná skúsenosť, intuícia a poznanie viacerých generácií je okamžite použiteľný v krízovej situácii, ihneď smeruje myseľ človeka k hlboko zakorenenej múdrosti a cnosti, a v momente rozhodovania nenecháva človeka v bezradnosti a nedovoľuje, aby prepadol skepse, zmätku a nerozhodnosti (Burke, 1997).

Podľa Kirka je predsudok „predbežným úsudkom, odpoveďou, ktorú poskytuje človeku intuícia a po predkoch zdedená názorová zhoda v okamihu, kedy sa mu nedostáva času či znalostí k tomu, aby dospel k rozhodnutiu na základe čistého rozumu“ (2000, s. 59-60).

Burkeov názor, že: „prostredníctvom predsudku sa v mysli jednotlivca kryštalizuje autorita a múdrosť obsiahnutá v tradícii“ (Nisbet, 1993, s. 44), vysvetľuje dôvod viery konzervatívcov v predsudok v protiklade s osvietenskou vierou v intelekt jednotlivca. Sila predsudku spočíva v skúsenostiach viacerých generácií, ktoré sú v ňom obsiahnuté, a z ktorých môže jednotlivec čerpať bez toho, aby museli byť jemu vlastné.

Logické úsudky nemôžu byť podľa Burkea jediným zdrojom ľudského poznania, pretože akokoľvek sú vyhovujúce v prírodných vedách, k poznaniu spoločnosti sú nedostatočné. Život človeka v spoločnosti je do veľkej miery ovplyvnený emóciami, prirodzeným inštinktom či iracionalitou. Uvažovanie v rovine čistého racionalizmu je preto limitované tým, že neberie do úvahy túto rovinu tradičného, podvedomého či iracionálneho.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

2.3 Autorita

Jedným z ústredných pojmov konzervatívneho myslenia je pojem autority, ktorej dominantné postavenie vyplýva z Burkeovej koncepcie spoločnosti, ktorá je v protiklade k jednotlivcovi skutočnou nositeľkou rozumnosti.

Burke chápe autoritu ako nevyhnutný prvok fungovania spoločnosti, pre existenciu ktorej je dôležité, aby vášne ľudí boli obmedzované, ich vôľa regulovaná a ich city ovládané (Burke, 1997). Korigovanie ľudských emócií a vášní je jednou z kompetencií prináležiacich práve autorite. Ďalšou významnou úlohou autority je poskytovať garanciu ideám, ktoré hlása.

Kirk tvrdí, že: „Jednotlivec je pošetilý ale ľudstvo je múdre“ (2000, s. 59). Jednotlivec nemá dostatočnú kapacitu na to, aby si sám dokázal overiť všetky pravdy, v určitom momente sa musí spoľahnúť na skúsenosti, ktoré sú zhmotnené v autorite. Podobne ako predsudok, aj autorita by mala byť zárukou právd a skúseností, ktoré zastáva.

Vzorom pre konzervatívcov je feudálne spojenie slobody a autority, ktoré znamenalo právo určitej spoločenskej vrstvy alebo skupiny na vlastnú autonómiu. Pre Burkea by bolo ideálnym stavom tripolárne fungovanie autorít v zostave štát, spoločenské skupiny a jednotlivec. Kompetencie by mali byť rozdelené medzi vládu, cirkev a rodinu, pričom každá z týchto autorít by mala vymedzenú sféru pôsobnosti, ktorú by nemohla prekračovať. Burke je obhajcom decentralizácie moci v zmysle, že právo na autonómiu deleguje aj menším spoločenským jednotkám ako sú miestne spoločenstvá alebo rodina.

Vývoj modernej spoločnosti bol podľa konzervatívcov poznamenaný rozpadom tohto stredovekého usporiadania a viedol k tomu, že práva sa definovali iba vo vzťahu medzi jednotlivcom a štátom, pričom nároky spoločenských skupín (cirkev, cechy, rodina, miestne spoločenstvo) na istú mieru autonómie prestali byť brané do úvahy. Výsledkom bolo vytvorenie masy jednotlivcov bez pevnejších spoločenských väzieb.

Miera autority je nepriamo úmerná miere slobody, preto by dôraz, ktorý je v konzervativizme kladený na moc autority, mohol byť nesprávne vyložený ako preferovanie autorít na úkor slobody občanov. Burke sa ale naopak veľmi ostro zasadzoval za slobodu občanov žiť podľa vlastných zvykov a tradícií bez násilných obmedzení z vôle

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

vyššej moci. Z tohto dôvodu kritizoval aj snahu Britov o násilnú transformáciu spoločenských zvykov a spôsobu života v Indii. „Iste nie preto, že by snád' (slobody) boli nejakými inováciami objavenými vo „veku Rozumu“, ale preto, že boli dávnymi výsadami zaručenými odvekým užívaním“ (Kirk, 2000, s. 40-41).

Ako verný obdivovateľ diela Adama Smitha: *Bohatstvo národov (Wealth of Nations, 1776)*, vymedzil Edmund Burke kompetencie štátu na službu vo verejnej rovine. Čo sa týka súkromnej sféry občanov, Burke bol rezolútne proti akýmkoľvek zásahom štátu do tejto oblasti.

Podľa Nisbeta „svätou povinnosťou politického štátu je zdržať sa v maximálnej možnej miere akýchkoľvek zásahov do ekonomických, sociálnych a morálnych záležitostí; a naopak: robiť všetko pre posilnenie funkcií rodiny, susedských spoločenstiev a dobrovoľných kooperatívnych asociácií“ (1993, s. 53). Túto myšlienku považuje za styčný bod všetkých konzervatívov v otázke zásahov štátu do kompetencií spoločenských zoskupení.

2.4 Sloboda a rovnosť

Pre konzervativizmus je charakteristický zamietavý postoj k zlučiteľnosti princípov slobody a rovnosti, ktorý pramení z protichodného účelu a zmyslu týchto dvoch princípov. Kým účelom slobody je ochrana individuálneho a rodinného vlastníctva v tom najširšom slova zmysle, princíp rovnosti má za účel vyrovať a prerozdeliť nerovnomerne vyskytujúce sa materiálne a nemateriálne hodnoty istého spoločenstva. Pretože sa jednotlivci od prirodzenosti líšia svojimi schopnosťami a dispozíciami, snaha o neprirodzené kompenzovanie týchto nerovnakých dispozícií narúša právo na slobodu jednotlivcov.

2.4.1. Koncepcia slobody

Burkeov rozdielny postoj k francúzskej a americkej revolúcii pramení práve z ich odlišného chápania slobody. Kým zmyslom americkej revolúcie bol boj za slobodu pre reálnych ľudí, francúzska revolúcia svojou snahou o rovnosť likvidovala predpoklady občianskej slobody.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Cieľom slobody sa v Rousseauovej koncepcii, ktorú Burke kritizuje, nestáva oslobodenie sa od niečoho, ale oprávnenie k niečomu. Oprávnenie k príslušnosti k nejakej entite, ktorá ho prevyšuje, akou môže byť napríklad spoločnosť alebo národ. Presunom objektu slobody z jednotlivca na národ, sa ľudia prakticky vzdali svojej autonómie v prospech spoločnosti. Takto chápaná sloboda sa stala východiskom pre konzervatívnu kritiku „vlády ľudu“.

Spoločenské skupiny, tvrdia konzervatívci, sú francúzskou revolúciou diskriminované v najväčšom rozsahu, pretože im nebola priznaná takmer žiadna miera autonómie a slobody. Význam, ktorý majú spoločenské skupiny nielen v koncepciách autority či slobody, ale v celej filozofii konzervativizmu vôbec, je o pár storočí (1950-1960) neskôr základom pre filozofiu pluralizmu.

2.4.1.1 Sloboda pre masy ako predpoklad totalitarizmu

Myšlienka osvietenstva, že rozšírením mocenskej základne sa zabráni zneužívaniu moci, pretože ľudia nebudú tyranizovať sami seba, podľa konzervatívcov nebude viesť k ničomu inému ako k novej forme despotizmu- k tyranii väčšiny. Podstata tyranie väčšiny je stručne vystihnutá v konzervatívnom bonmote: „Každé ráno sa občan pri holení pozrie do zrkadla a uvidí tvár jednej desať milióntiny tyrana a jedného celého otroka“ (Nisbet, 1993, s. 64).

Dôsledkom deštrukcie spoločenských väzieb a štruktúr je vytvorenie uniformnej masy pozostávajúcej z agregátu jednotlivcov, ktorí sú produktmi akejsi pásovej výroby štátu. Burke smeruje svoju kritiku na zákonodarcov, ktorí „redukovali ľudí na drobné žetóny, aby sa dali ľahko spočítať, a zabudli, že sú to skôr figúry, ktorých význam súvisí s postavením na šachovnici“ (1997, s. 191).

Fenoménu más a davu sa podrobne venuje Ortega y Gasset v diele *Vzbura davov*: „Dav potláča všetko, čo je iné, vynikajúce, individuálne, kvalifikované a elitné. Kto nie je ako hocikto, kto nemyslí ako hocikto, vystavuje sa nebezpečenstvu, že ho vylúčia spomedzi seba. Kolektív bola zvyčajne zložitá jednota davu a odlišných, osobitných menšín. Teraz je hocikto dav“ (Ortega y Gasset, 1994, s. 47).

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Homogénny zhluk jednotlivcov sa neskôr stáva živnou pôdou pre totalitné ideológie, ktorých základným predpokladom sú práve dav a uniformita. Podľa Kirka: „Burkeovi sa protivila pustá monotónnosť spoločnosti, ktorá sa zbavila rozmanitosti a individualít, a predpovedal, že takéto spoločnosti skoro upadnú do nového stavu nerovnosti, v ktorom bude zotročený národ podriadený jedinému vládcovi či hŕstke pánov“ (2000, s. 82). Z tohto dôvodu je liberalizmus pejoratívne nazývaný aj „trójskym koňom“ totalitarizmu.

Rovnaký proces od nivelizácie k centralizácií, v extrémnom prípade až k totalitarizmu opisuje aj Julius Evola: „Bez tvarý stav národov, ktoré sa stali čírymi masami, spôsobuje, že každý možný rád má nevyhnutne centralistický a donucovací charakter. Hraničný prípad tejto sociálnej nivelizácie nastáva, keď nastúpia otvorene totalitné formy štátu“ (2009, s. 204).

2.4.2. Konceptia rovnosti

Princíp rovnosti je konzervativizmom zatracovaný podobne ako koncepcia individuálnej slobody. Kým v liberálnej filozofii je rovnosť predpokladom pre slobodu, v konzervativizme predstavuje jej priamu prekážku. Dôvodom je názor, že nivelizácia bráni jednotlivcom vo využití ich od prirodzenosti rozdielných dispozícií.

Aj v tomto prípade figuruje ako optimálny vzor fungovania feudálna spoločnosť založená na princípoch diferenciacie a hierarchie, ku ktorej sa konzervativizmus obracia v snahe predložiť ideálnu verziu usporiadania spoločnosti. „Pretože šľachtic ani nepomyslel na to, že by ho niekto chcel pripraviť o jeho privilégia, ktoré pokladal za legitímne, a pretože nevoľník považoval svoju podriadenosť za dôsledok nemenného rádu prírody, bolo možné dospieť k akejsi vzájomnej zhovievavosti medzi oboma triedami“ (Tocqueville, 1992, s. 13).

V konzervativizme sa zdôrazňuje nerovné rozdelenie materiálnych a nemateriálnych zdrojov: „Od prirodzenosti sú si ľudia očividne nerovní: duševne, telesne, svojou energiou a všetkými aspektmi svojej materiálnej situácie“ (Kirk, 2000, s. 82). Jediná rovnosť, ktorá medzi ľuďmi existuje, je rovnosť kresťanská, rovnosť pred Božím súdom.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Burke neobhaja nerovnú, hierarchickú štruktúru spoločnosti pre ňu samu, ale z dôvodu prirodzenosti takéhoto spoločenského usporiadania. Ľudia od narodenia disponujú rôznymi dispozíciami, čoho následkom je ich nerovnaké postavenie v spoločnosti. Preto akákoľvek snaha o zákonom vynútené zrovnoprávnenie občanov je vopred odsúdená na neúspech. Burke preto nabáda politikov, aby sa nesnažili vyhrať vopred prehraný boj s prirodzenou nerovnosťou, ale aby sa ju naopak naučili využívať vo svoj prospech.

2.5. Vlastníctvo

Konzervatívne ponímanie majetku z veľkej miery čerpá z rímskeho práva, ktoré považovalo akt vytýčenia si vlastnej pôdy za prvotný dôkaz dominancie ľudskej rasy nad ostatným živočíšnym tvorstvom. Majetok bol chápaný ako jedna z podstatných prvkov, ktoré robia človeka človekom. „Viac ako všetko ostatné v ľudskej civilizácii je práve majetok samostatnou podmienkou ľudského človečenstva a ľudskej nadradenosti nad celým svetom prírody“ (Nisbet, 1993, s. 72).

V pôvodnom rímskom práve boli vlastnícke práva viazané na rodinnú líniu, pričom práva jednotlivca na vlastníctvo majetku boli nielenže neznáme, ale vymykali sa všeobecnému chápaniu vtedajších vlastníckych vzťahov. Tento prvok spolkového spôsobu vlastníctva považovali konzervatívci za kľúčový pre fungovanie spoločnosti.

Dôvodom pre uprednostňovanie rodinného vlastníctva, a s ním súvisiaceho zákona o prechode majetku na prvorodeného potomka, bola záruka stability a kontinuity. Rozpad stavu, v ktorom rodina bola reprezentantom majetku, sa podpísal pod rozmach individualizmu a egoizmu, ako aj pod neistý a dočasný charakter samotného majetku.

Vzťah štátu k majetku svojich občanov je pomerne jednoznačný. Základnou úlohou štátu je chrániť majetok občanov. Konzervatívci chápu povinnosť štátu v tejto sfére výsostne v negatívnom slova zmysle, ako ochranu majetkových práv občanov od cudzieho zásahu.

Pokiaľ ide o pozitívne vymedzenie kompetencií štátu, konzervativizmus odmieta akékoľvek zasahovanie štátu do sociálneho zabezpečenia občanov. Burke používa pojem dobročinnosť, v súčasnej terminológii by sme mohli hovoriť o sociálnej politike štátu. Toto

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

je rovina, v ktorej pôsobnosť štátu končí a prechádza na užšie spoločenské štruktúry, akými sú obce, susedské spoločenstvá alebo rodiny. Dôvodom je, že sú historicky konštituované na to, aby plnili funkciu prostredníka medzi štátom a jednotlivcom, a preto sú schopné problémy občanov efektívnejšie rozpoznať, diagnostikovať a vyriešiť ako štát.

V konzervatívnom spôsobe uvažovania je majetok nedotknuteľný. Kľúčové postavenie majetku vo fungovaní spoločnosti je dôvodom, prečo Edmund Burke odcudzoval zásahy jakobínov proti rôznym formám vlastníctva s rovnakým zánietením, ako ich boj proti cirkvi alebo aristokracii.

2.6. Náboženstvo a morálka

Prvkom, ktorý odlišuje konzervativizmus od ostatných významných ideológií, je dôraz ktorý kladie na úlohu cirkvi a židovsko-kresťanskej morálky. Edmund Burke chápe náboženstvo vo forme inštitucionalizovanej cirkvi ako vec verejnú, ako pilier spoločnosti a štátu, nie ako vec osobného presvedčenia alebo viery.

„Burke zriedkakedy hovorí o Bohu a nikdy o zjavení. Aj keď formálne prislúchal k anglikánskej cirkvi, bol v náboženských otázkach nesmierne tolerantný a pociťoval silné sympatie ako k hinduizmu, tak k rímskemu katolicizmu tam, kde boli zavedeným náboženstvom“ (Grant, 1994, s. 36).

Cirkev má byť inštitucionalizovaná rovnako ako vláda či spoločenský poriadok, a rovnako má mať vymedzené pole svojej pôsobnosti, v rámci ktorého má právo na autonómiu. Cirkev má plniť úlohu akejsi zábrany pred rozpínajúcou sa silou štátnej moci, nemá ale zasahovať do jej sféry pôsobnosti.

Edmund Burke si uvedomuje dôležitosť náboženstva pre stabilitu spoločnosti, ktorá ako náhle stratí ukotvenie v určitom druhu viery, stráca rovnováhu a veľmi ľahko upadá do chaosu. Keď človek prestane veriť v niečo, začne ľahko veriť v čokoľvek. Cirkev v takomto prípade má nielen náboženský ale aj občiansky charakter.

2.6.1. Morálka

Morálka je v konzervativizme chápaná ako záležitosť politiky, ktorá si vyžaduje etického občana pre svoju existenciu.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Štát je výtvorom Boha, ktorý zjavuje svoje úmysly s ľudstvom prostredníctvom dejinného vývoja. Z tohto dôvodu je dôležité prisudzovať dôležitosť tradíciám a histórií, ktoré nám môžu podať približný obraz o Božích zámeroch. „ Ak je náš svet skutočne usporiadaný v súlade s Božou ideou, mali by sme si pri nemotorných zásahoch do štruktúry spoločnosti počínať veľmi opatrne“ (Kirk, 2000, s. 55).

Kapitola 3: Liberálna paradigma

3.1. Liberálny svetonázor v rozpore s konzervatívnymi ideami

„Oba tábory tradicionalistov – burkeovskí konzervatívci i marxistickí socialisti – sú nútení žiť v liberálnom asistenčnom štáte, čo sa im prieči, aj keď z odlišných dôvodov“ (Nisbet, 1993, s. 132).

Konzervativizmus je v súčasnosti „prinútený“ fungovať a hájiť svoje pozície v ére, ktorá je presiaknutá duchom liberalizmu, a vo veľkej miere nehostinná k jeho hodnotám a ideálom. Jeho pozícia je zložitá z dôvodu, že význam fundamentálnych ideí Burkeovho konzervativizmu je v dobe, v ktorej dominuje liberálny svetonázor, minimálny, ba dokonca sa rozpad konzervatívnych hodnôt stal charakteristickým znakom dnešnej doby. „Všetko, čo začalo v modernom svete prevládať, je presnou antitézou každého tradičného typu civilizácie“ (Evola, 2009, s. 37). O súčasnej dobe môžeme hovoriť ako o dobe, v ktorej prevláda „liberálna paradigma“.

„V polovici nášho storočia sa konzervativizmus zdal byť zastaranou politickou doktrínou, ktorá beznádejne zošedivela, stratila kontakt so skutočnosťami súčasného sveta“ (Novosád, 2006, s. 75). Vyvstáva otázka, či vôbec má konzervativizmus význam v ére, v ktorej základné hodnoty sú v priamom protiklade s jeho určujúcimi ideami.

Niektorí myslitelia (napríklad český filozof Růžena Preisner) ho pre súčasnosť považujú za „mŕtvy“, a jedinou nádej vidia v jeho znovuzrození v spoločnosti, ktorá dospeje k náležitému stavu dokonalého pochopenia a prijatia „skutočných“ právd a hodnôt.

Charakteristické črty „liberálnej paradigmy“- doby, v ktorej prevládajú princípy liberalizmu, a ktorej filozofia sa stala „nehostinnou“ pre ideály Burkeovho konzervativizmu, som sa rozhodla čerpať z diela Francisa Fukuyamu- *Veľký rozvrat (The Great Disruption)*. Toto dielo zrozumiteľne, dostatočne detailne ale súčasne so zdravým odstupom opisuje a hodnotí fenomény spoločnosti dvadsiateho storočia, pre ktorú je charakteristický „veľký rozvrat“ spoločenských noriem a poriadku.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

3.2. Francis Fukuyama – *Veľký rozvrat*

Francis Fukuyama(1952) je americký intelektuál, profesor politickej ekonómie na John Hopkins University a autor piatich publikácií. Najznámejšou je dielo z roku 1992 *Koniec dejín a posledný človek (The End of History and the Last Man)*, ktorého hlavná téza pozostáva z tvrdenia, že liberálna demokracia je politickým režimom, ktorý v najväčšej miere koreluje s ľudskou prirodzenosťou a preto bude posledným štádiom vývoja spoločnosti. Dielo *Veľký rozvrat (The Great Distruption,)*, publikované sedem rokov neskôr po vydaní diela *Koniec dejín a posledný človek*, na ktoré voľne nadväzuje, formuluje teóriu „veľkého rozvratu“ spoločenských noriem v novodobých moderných spoločnostiach.

Fukuyamovu charakteristiku západných spoločností druhej polovice dvadsiateho storočia z diela *Veľký rozvrat* aplikujem ako príznačný opis „liberálnej paradigmy“ a tendencií, ktoré ju utvárajú.

Francis Fukuyama v knihe *Veľký rozvrat (The Great Distruption)*, používa pre epochu, v ktorej prevláda liberálna paradigma synonymá ako „informačná spoločnosť“, „postindustriálna doba“ alebo „tretia vlna“. Charakterizuje nimi obdobie začínajúce šesťdesiatymi rokmi minulého storočia v ekonomicky vyspelých krajinách prevažne západného sveta. Odvolávajúc sa na futurologa Alvina Tofflera, Fukuyama považuje prechod k „tretej vlne“ a jeho následky za rovnako závažné ako predchádzajúce dve technologické a spoločenské zmeny v histórii ľudstva, ktorými boli prechod od spoločenstiev lovcov a zberačov k poľnohospodárskym spoločenstvám a prechod od poľnohospodárskych spoločenstiev k priemyselným.

Tento „veľký rozvrat“ spoločenských noriem teda nemôže byť vnímaný ako proces, ktorý nemal v histórii obdobu, práve naopak, podobný proces zmeny spoločenských noriem nastal po prechode od agrárnej k priemyselnej spoločnosti a je možné aj jeho opakovanie sa v budúcnosti.

3.2.1. Prechod od agrárnej k priemyselnej spoločnosti

Dôsledkom priemyselnej revolúcie nebol len posun vo fungovaní hospodárstva ale aj posun v oblasti spoločenských noriem. Na princípe tohto posunu spoločenských

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

normiem, zapríčineného technickým pokrokom, je založený známy sociologický koncept prechodu od spoločenstiev (Gemeinschaft) k spoločnostiam (Gesellschaft).

Charakteristickou črtou európskeho agrárneho predmoderného spoločenstva bolo fungovanie na základe neformálnych noriem a statusových vzťahov. Ľudia v spoločenstvách- v dedinách a menších mestách boli navzájom spätí osobnými, prevažne rodinnými vzťahmi. Jednotlivé statusy príslušníkov týchto spoločenstiev so sebou niesli aj určité povinnosti a záväzky voči ostatným, síce nepísané, ale o to pevnejšie. Naopak, moderné industriálne spoločnosti začali fungovať na princípe písaných, formálnych noriem a pravidiel. Ľudia vo veľkých mestách už neboli spájaní takou hustou sieťou osobných vzťahov a záväzkov. Ich väzby sa stali formálnymi, neosobnými a menej trvalými (menej trvalými zmysle, že odstúpenie od formálneho vzťahu je jednoduchšie ako od osobného, stačí iba splniť zmluvné podmienky na jeho zrušenie).

Dovtedy platné a zaužívané spoločenské a morálne zvyky, normy a obyčaje vidieckeho sveta sa stali neuplatniteľnými v mestskom priemyselnom prostredí. Normy, ktorých dodržiavanie zabezpečovalo jednotlivcovi v agrárnej spoločnosti efektívnu kooperáciu s ostatnými a stabilnú pozíciu v spoločnosti, sa stali nepoužiteľné v novom prostredí, ktoré vyžadovalo od ľudí celkom odlišný vzorec správania.

Táto zmena spoločenských noriem bola natoľko významná, že si vyžiadala vznik novej spoločenskej disciplíny –sociológie, a stala sa predmetom štúdia takých sociálnych teoretikov 19. storočia, akými boli Max Weber či Emil Durkheim.

Predpoklad, že zmena spoločenských a morálnych noriem v období prechodu od agrárnej k priemyselnej spoločnosti bola jednorazová, sa ukázal byť neplatný práve v súvislosti so zmenami, ktoré nastali v druhej polovici 20. storočia a v mnohom kopírovali tie predchádzajúce. Pravdepodobnejšia je teória, ktorá predpokladá cyklicky opakujúce sa obdobia úpadku a následnej obnovy spoločenských noriem.

3.2.2 Charakteristické znaky spoločností postindustriálnej doby

„Tretia vlna“, prechodu od priemyselnej k informačnej spoločnosti sa podľa Fukuyamu prejavila vo všetkých oblastiach života, pre spoločenské vedy sú dôležité najmä prejavy v sociálnej a hospodárskej sfére.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

V hospodárstve sa dominantným zdrojom bohatstva stali služby. Typický pracovník informačnej doby nepracuje v továrni alebo automobilovej fabrike, ale v banke, v počítačovej firme, reštaurácií alebo na univerzite. Fyzická práca bola z veľkej časti nahradená duševnou, čo umožnilo miliónom žien vstup na pracovný trh, z čoho neskôr Fukuyama odvodzuje zmenu princípov, na ktorých bola založená tradičná rodina.

Fenoménom „postindustriálnej doby“ sa stal individualizmus, ktorý je síce pre ekonomiku žiaduci- na trhu a vo vede vedie k inováciám, pre spoločnosť ale znamená podkopanie všetkých foriem autority a oslabenie tradičných spoločenských väzieb, ktoré udržiavali pokope rodinu, spoločenstvo či štát.

“Na mieste tradičných jednotiek – zvláštnych spoločenských zoskupení, radov, kást či tried, vytvorených podľa svojej funkcie, ku ktorým sa jedinec cítil viazaný na základe nadindividuálneho princípu máme dnes asociácie, určované iba materiálnym záujmom jednotlivcov“ (Evola, 2009, s. 204).

Moderné liberálne demokracie sú založené na myšlienke, že pre efektívne fungovanie štátu nie je potrebné vyžadovať od ľudí dodržiavanie jednotného súboru morálnych zásad, postačí keď budú dodržiavať vymedzené formálne zákony. V liberálnej demokracii, ktorá kladie dôraz na pluralizmus názorov na etické, morálne a náboženské otázky je nemožné vyžadovať od občanov nasledovanie určitej skladby morálnych pravidiel. Preto od občanov nie je požadované aby boli cnostní, ale aby boli natoľko rozumní, aby svoje konanie vo vlastnom záujme prispôbili platným formálnym pravidlám a zákonom.

Informačný vek sa spája s nástupom využívania internetu, následkom čoho stúpa dôležitosť informácie, ktorá má schopnosť rýchleho prenosu, vďaka čomu sa výroba globalizuje. Globalizácia ovplyvňuje aj kultúrnu sféru, rýchly prenos informácií vďaka televízií, rádiu a internetu narúša hranice tradičných kultúrnych spoločenstiev.

Následkom „tretej vlny“ je aj rozpad hierarchie, či už v politickom alebo ekonomickom kontexte. Neefektívne byrokracie využívajúce nariadenia, nátlak a autoritu strácajú na sile a naopak pružnejšie spoločnosti založené na poznatkoch a využívajúce prístup jednotlivcov k informáciám sa lepšie orientujú na trhu a tým získavajú náskok.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Tento prechod hospodárstva od priemyselnej doby k informačnej je sprevádzaný aj zmenami v sociálnej oblasti. „Rozklad príbuzenských vzťahov ako sociálnej inštitúcie, ktorý prebiehal už viac ako dvesto rokov, sa v druhej polovici 20. storočia ešte urýchlil a vyostril“ (Fukuyama, 2005, s. 16).

Fukuyama dokladá štatistické údaje z jednotlivých krajín, aby potvrdil nárast zločinnosti, sociálnych nepokojov, rozklad príbuzenských vzťahov, zníženie pôrodnosti, zvýšenie rozvodovosti či nižšiu dôveru v inštitúcie. Pretože všetky tieto zmeny mali pomerne dramatický priebeh a udiali sa približne v rovnakom časovom období vo veľkom počte ekonomicky rozvinutých krajín, Fukuyama predkladá tézu, podľa ktorej prechod k hospodárstvu založenému na informáciách mal za následok zmenu sociálneho, a taktiež aj morálneho života spoločnosti.

„Západné krajiny boli od šesťdesiatych rokov svedkami celého radu oslobodzovacích hnutí, ktoré sa usilovali zbaviť jednotlivcov obmedzení, ktoré na nich kladlo množstvo tradičných spoločenských noriem a morálnych pravidiel“ (Fukuyama, 2005, s. 25).

Dominantnou bola snaha zrušiť všetky limity, ktoré by bránili jednotlivcovi v osobnom rozvoji, v snahe dosiahnuť vlastnú spokojnosť. Príznačné pre toto obdobie je sexuálna revolúcia, boj za práva homosexuálov či feministické hnutia snažiace sa o zrovnoprávnenie žien v pracovnom živote. Všetky tieto hnutia sa snažili zmeniť tradičné očakávania, ktoré mala spoločnosť na jednotlivcov.

Krajný individualizmus, ktorý vedie až k takému extrému, že jediným pravidlom sa stáva nedodržiavanie žiadnych pravidiel vedie však k niekoľkým problémom. Ľudia si neuvedomujú, že spoločenské normy a pravidlá nie sú iba ľubovoľnými obmedzeniami ľudskej slobody bez hlbšieho významu, ale že práve naopak sú nevyhnutným predpokladom pre existenciu spolupráce a fungovanie každého spoločenstva.

Na jednej strane je snaha vymaniť sa zo všetkých obmedzujúcich väzieb, vzťahov a pravidiel, dosiahnuť čo najväčšiu slobodu pre jednotlivca nezávisiaceho na nikom a ničom. Na strane druhej je nevyhnutný následok tohto zbavenia sa všetkých pút a väzieb, a tým je izolácia človeka od spoločnosti.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

3.2.2. „Liberálna paradigma“ v rozpore s hodnotami konzervativizmu

„Liberálna paradigma“ formujúca spoločnosť dvadsiateho storočia podkopáva takmer všetky prvky, na ktorých je založený konzervativizmus:

- tradícia – vo svete „liberálnej paradigmy“ je vnímaná ako zbytočná a nežiaduca, pretože predstavuje prekážku v snahe jednotlivca oslobodiť sa od všetkých zaväzujúcich povinností a vzťahov
- hierarchia – rozpad hierarchie v spoločenskej, ekonomickej a rodinnej sfére je jedným z nevyhnutných procesov sprevádzajúcich rozpad spoločenských noriem v 20. storočí
- rodina – klasické chápanie rodiny ako elementárnej jednotky spoločnosti je prekonané, rodina prestáva plniť svoje pôvodné účely, rodinné väzby strácajú na sile
- spoločenstvá – rodinné, miestne, záujmové - sú v rozpore so silnejúcou tendenciou individualizmu, ktorý považuje akékoľvek vzťahy ako prekážku pre jednotlivca sledujúceho svoj osobný záujem
- autorita – dôraz na horizontálne, nie vertikálne vzťahy ústi až do krízy autority, ktorá je akceptovaná iba v minimálnom rozsahu; znakom „liberálnej paradigmy“ je jednotlivec ako jediná prijateľná autorita
- náboženstvo – sekularizácia ako podstatný znak spoločností formovaných „liberálnou paradigmou“; náboženstvo iba ako jedno zo súperiacich spoločenstiev ponúkajúcich sústavu etických noriem, cirkev bez akéhokoľvek väčšieho vplyvu

Dôvodom, prečo sa konzervativizmus v súčasnosti javí ako nepoužiteľný, zbytočný či prekonaný, je práve rozpor vyššie uvedených hodnôt konzervativizmu s charakterom „liberálnej paradigmy“ vykreslenej v diele *Veľký rozvrat*.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Vynára sa otázka, či konzervativizmus nebol iba reakciou na konkrétne historické udalosti francúzskej revolúcie a či v dobe, pre ktorú je charakteristické opustenie od konzervatívneho spôsobu myslenia, má ešte konzervatívna ideológia zmysel.

Čiastočnou odpoveďou na túto otázku je politika Margaret Thatcherovej, premiérky a predsedníčky britskej Konzervatívnej strany. Thatcherová sa v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia – teda v období „liberálnej paradigmy“ rozhodla významne reformovať konzervatívnu politiku implementáciou liberálnych ekonomických prvkov. Jedným možným spôsobom ako dokázať význam konzervativizmu aj v liberálnej ére je jeho čiastočná reforma. Táto reforma ale nesmie byť v protiklade so základnými hodnotami konzervativizmu formulovanými Edmundom Burkeom.

Kapitola 4: Význam konzervativizmu v liberálnej paradigme

4.1. Margaret Thatcherová a reforma konzervativizmu

Margaret Thatcherová² zahájila svoje pôsobenie vo vysokej politike získaním predsedníctva Konzervatívnej strany v straníckych voľbách vo februári 1975, v ktorých v prvom kole porazila Edwarda Heatha, v druhom Williama Whitelawa. O štyri roky neskôr, 3. mája 1979, Konzervatívna strana získala väčšinu kresiel v parlamente, čím Margaret Thatcherová zahájila najdlhšie pôsobenie na poste premiérky dvadsiateho storočia.

Ako sa na jej adresu vyjadril Václav Klaus: „Margaret Thatcherová v politike, ekonomike a sociálnej sfére v Anglicku započala niečo, čo ďaleko presiahlo rámec jej pôvodného cieľa a úmyslu“ (1991, s. 9).

Vplyv jej pôsobenia v pozícií premiérky a líderky Konzervatívnej strany na britskú politiku a politický svet vôbec, bol veľmi významný. Téma thatcherizmu rezonuje v britskej politike, najmä v konzervatívnych kruhoch dodnes. „Väčšina Toryov sa stále považuje za thatcheristov, dodávajú však také prívlastky ako *s ľudskou tvárou* alebo *súcitní*“ (Jenkins, 2006).

4.1.1. Nová podoba konzervativizmu

Konzervatívna vláda osemdesiatych rokov skutočne zmenila termíny a obsah politickej debaty. Táto pozoruhodná zmena britskej konzervatívnej politiky je prekvapujúcejšia z toho dôvodu, že sa udiala za vlády konzervatívcov, ktorých politika je už vo svojom pôvode viac pragmatická ako ideologická, a miesto radikálnej viditeľnej zmeny uprednostňuje pomalý evolučný vývoj politických a sociálnych pomerov.

---

² Margaret Thatcherová, narodená 13. Októbra 1925 v Granthame, vyštudovala na Oxfordskej Univerzite chémiu. V roku 1959 sa stala členkou parlamentu za Finchley, v severnom Londýne, za Konzervatívnu stranu. Tento obvod reprezentovala až do roku 1992. V období vlády Labouristickej strany (1964 -1970) vystriedala viacero pozícií v tieňovom kabinete Edwarda Heatha. Po porážke Konzervatívcov v roku 1974 sa v straníckych voľbách postavila proti Heathovi a prekvapivo zvíťazila. Vo voľbách 1979 v ktorých sa Konzervatívna strana dostala k moci sa Margaret Thatcherová stala premiérkou. Započala tak kariéru prvej ženskej premiérky vo Veľkej Británii. Na svojom poste sa udržala tri volebné obdobia a svojou reformnou politikou známou ako thatcherizmus sa stala jednou z dominantných politických osobností dvadsiateho storočia. (Thatcher)

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Margaret Thatcherová už od počiatku svojho predsedníctva avizovala transformáciu Konzervatívnej strany, ktorú pocítovala ako nutný krok k tomu, aby mohla politika tejto strany ponúknuť efektívne riešenia závažných problémov, ktorým v tej dobe čelila Veľká Británia. Podstatou tejto transformácie bolo implementovanie istých liberálnych prvkov, prevažne ekonomického charakteru, do konzervatívnej politiky v záujme zvýšenia jej potenciálu účinne reagovať na výzvy doby.

„Od roku 1946 sa na konferenciách konzervatívcov hovorilo o trhovej ekonomike, ale teraz podľa M. Thatcherovej nastal čas niečo s ňou urobiť“ (Rovná, 1991, s. 88). Thatcherová si uvedomila, že je v záujme štátu a taktiež v záujme samotnej Konzervatívnej strany, zaradiť toľko diskutované liberálne prvky trhového mechanizmu do svojej politiky. Konzervatívcov Thatcherová rozdelila na „talkers“ a „doers“. Teda na tých, ktorí o potrebných zmenách iba diskutujú, a tých, ktorí sú schopní aj reálne konať.

V interview bezprostredne po víťazstve Konzervatívnej strany sa Margaret Thatcherová vyjadrila, že strana pod jej vedením by mala presadzovať charakteristickú konzervatívnu filozofiu, ktorá bude úspešná iba v tom prípade, ak bude bojovať za niečo, nie iba proti niečomu, ktorej politika by mala smerovať k slobodnej spoločnosti, v ktorej moc nie je centralizovaná v rukách štátu ale distribuovaná medzi všetkých obyvateľov, rovnako ako vlastníctvo majetku, ktoré má byť v rukách súkromných osôb a subjektov, nie v rukách štátu (Thatcher, 1975).

Thatcherová sa vyjadrila, že: „Morálna zodpovednosť by nefungovala, keby štát vstupoval do procesu a robil všetky rozhodnutia za vás, rozhodnutia, ktoré by ste mali robiť sami“ (Rovná, 1991, s. 69).

Zo začiatku výzvou, neskôr charakteristickým znakom thatcherizmu bolo obmedzenie pôsobnosti štátnej sféry, ktoré Thatcherová pokladala za dôvod „prečo veľa ľudí verí v [jej] konzervativizmus, a to i ďaleko za hranicami [jej] vlastnej strany“ (Rovná, 1991, s. 69).

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

4.1.2. Thatcherizmus

Zmeny konzervatívnej politiky sa týkali prednostne ekonomickej oblasti, ktorej primárnym cieľom sa v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia stalo zredukovanie neustále sa stupňujúcej štátnej moci. Táto reformovaná politika konzervativizmu pod vedením Margaret Thatcherovej sa stala známou pod pojmom „thatcherizmus“. Základnou charakteristikou thatcherizmu sa stala snaha výrazne obmediť kompetencie a sféry pôsobnosti štátu a obnoviť ekonomický rast vo Veľkej Británii.

Dôvodom pre nutnú zmenu ekonomickej politiky štátu bol katastrofálny stav britskej ekonomiky osemdesiatych rokov, ktorý v lete 1976 vyvrcholil do hospodárskej krízy. Za stav ekonomiky, v ktorom sa ocitla Thatcherovej vláda, bolo z veľkej časti zodpovedné predchádzajúce vládnutie Labouristickej strany na čele s Haroldom Wilsonom a Jamesom Callaghanom v období od 1974 do 1979. Ich snaha o riešenie krízy štedrými finančnými dotáciami pre verejný sektor iba prehĺbila neefektivitu britskej ekonomiky (Butler, 1995).

Thatcherovej vláda musela hľadať riešenia na nasledovné problémy:

- akútny stav inflácie, ktorý v tom období dosahoval až 26 percent
- nárast životných nákladov obyvateľstva, spôsobený nárastom cien ropy z roku 1973
- nezamestnanosť, ktorá v osemdesiatych rokoch dosiahla 1,5 milióna
- pokles libry

Thatcherizmus implementoval do svojej politiky mnohé z myšlienok ekonóma Adama Smitha. Hlavná téza Smithovho *Bohatstva národov* (1776), o verejnom blahu, ktoré je dosiahnuteľné nie cez štátne zásahy ale cez presadzovanie osobných záujmov jednotlivcov, sa stala hlavným inšpiračným zdrojom pre politiku thatcherizmu.

„Je známe, že i Burke podporoval ekonomickú politiku *laissez-faire*. V istom ohľade jeho tradicionalistická spoločnosť napriek svojmu sebavedomiu, spoločne zdieľaným hodnotám a antiindividualistickému charakteru viacmenej predpokladá liberálnu ekonomickú paradigmu“ (Grant, 1994, s. 40).

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Z konzervativistickej perspektívy je kontroverznejší iný zdroj Thatcherovej politiky, a tým je dielo politického filozofa J. S. Milla *O slobode (On Liberty)* z roku 1859. Tak ako je Burke považovaný za duchovného otca konzervativizmu a Marx komunizmu, tak je J. S. Mill považovaný za zakladateľa liberálnej tradície. Aj keď sa táto inšpirácia Millovými myšlienkami v istom zmysle zdá byť v rozpore s konzervatívnymi zásadami, v snahe o obmedzenie štátnej moci sa Mill javí ako zdôvodniteľná voľba.

Politika Margaret Thatcherovej bola politikou správneho pomeru medzi prvkami tradičného a reformovaného konzervativizmu. Aj napriek kritikám trvala na tom, že jej podoba konzervativizmu stavia na základoch Edmunda Burkea, a že „v srdci jej konzervatívnej misie, napriek tomu aká dôležitá ekonomika môže byť, je v skutočnosti niečo viac ako ekonomika, je to povinnosť posilniť, alebo prinajmenšom nepodceňovať tradičné cnosti, ktoré umožňovali ľuďom prežiť naplňujúci život“ (Thatcher).

Margaret Thatcherová si zvolila cestu reformy Konzervatívnej strany s cieľom vytvoriť takú konzervatívnu politiku, ktorá by dokázala efektívne reagovať na aktuálne problémy na jednej strane, a na druhej strane ostala verná základným tradičným princípom konzervativizmu. Podľa autorov diela *Úvod do britskej politiky (Introduction to British Politics)* bola snaha Margaret Thatcherovej reformovať konzervativizmus do veľkej miery úspešná, pretože: „Napriek dramatickým zmenám v strane, ktoré začali v polovici sedemdesiatych rokov, je to stále strana Toryov a stále si udržuje mnohé zo svojho zmýšľania a zvykov“ (Dearlove & Saunders, 1991, s. 307).

„Významné jadro tradičného konzervativizmu bude v Anglicku a v Spojených štátoch existovať i naďalej. Dve storočia stará politická viera len tak ľahko nevyhasína. Renesancia, ku ktorej prišlo v rokoch 1950 až 1980, zostane večným a povzbudzujúcim svetlom na ceste k realizácii konzervatívnych snov“ (Nisbet, 1993, s. 131).

4.2. Konzervativizmus ako zdroj overených spoločenských noriem

Súčasťou Fukuyamovej koncepcie o rozpade spoločenských noriem, zvykov a tradícií, teda o rozložení hodnôt konzervativizmu, je teória o cyklickom charaktere tohto rozpadu.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

„Technický a ekonomický pokrok rozvracia spoločenské normy, ktoré fungujú pre jedno historické obdobie, a spoločnosť sa potom musí prispôbiť, aby si ustanovila nové normy za zmenených podmienok“ (Fukuyama, 2005, s. 24).

Po zistení, že všetky tie susedské, priateľské, rodinné vzťahy, ktoré sa predtým zdali človeku obmedzujúce a zbytočné, majú svoj zmysel (pre človeka ako bytosť spoločenskú a kooperujúcu), nasleduje snaha o znovu vytvorenie sociálnych väzieb, ktoré sú špecifické práve tým, že nie je možné ich nadviazať zo dňa na deň. Ten istý človek, ktorého všetka snaha pôvodne viedla k zbaveniu sa akýchkoľvek obmedzujúcich pravidiel a vzťahov, si po uvedomení ich dôležitosti pre svoj život, snaží vytvoriť nové (Fukuyama, 2005).

V tejto potrebe o opätovné vybudovanie spoločenských noriem vidím zmysel konzervativizmu v dobe „liberálne paradigmy“. Konzervativizmus ako ideológia poskytujúca overené princípy fungovania spoločnosti bude v období, keď si spoločnosť uvedomí potrebu spoločenských väzieb, štruktúr a vzťahov, schopná predostrieť spektrum tradičných a overených princípov, z ktorých bude spoločnosť čerpať. „Kirk sa domnieva, že „sú pravdy, ktoré sú použiteľné univerzálne aj napriek času. Hodnoty vyjadrené v sedemnástom storočí môžu zostať vhodnými pre modernú spoločnosť, aj keď sa snád okolnosti ich použitia zmenily“ (Ashford, 1994, s. 183).

„A i keď konzervatívne politické doktríny už strácajú sugestívnu presvedčivosť, tak celkový štýl politického myslenia stále ešte diktujú konzervatívci a musia sa mu prispôbovať všetky strany, tak socialisti ako aj liberáli“ (Novosád, 2006, s. 76).

Aj keď konzervativizmus nebude majoritnou ideológiou stále môže byť prítlačlivou alternatívou „pre ľudí, ktorí sú nespokojní s dôsledkami liberalizmu a nemajú pochopenie k scielfom socializmu“ (Ball & Dagger, 2002, s. 110-111).

Okrem toho Nisbet je presvedčený, že aj v dnešnej dobe je „pociťovaná naliehavá potreba politiky minulosti, tj. politické ideológie, ktorej základom by bolo štúdium a evokácia minulosti“ (Nisbet, 1993, s. 132).

Záver

Hodnoty tradičného konzervativizmu formulované v diele Edmunda Burkea: *Úvahy o revolúcii vo Francúzsku* sú nepochybne v rozpore s filozofiou doby „liberálnej paradigmy“. Rozklad spoločenských, rodinných či náboženských väzieb – všetko pilierov konzervativizmu, sa ako sprievodný jav rozpadu spoločenských noriem stáva charakteristickým znakom druhej polovice 20.storočia v rozvinutých krajinách západného sveta.

Napriek tomuto antagonistickému vzťahu medzi hodnotami konzervativizmu a dobou „liberálnej paradigmy“, konzervativizmus nie je „mŕtvy“ a rozhodne nestráca svoje opodstatnenie a význam ani v dnešnej politickej a spoločenskej sfére. V teórii Francisa Fukuyamu o cyklicky sa opakujúcich obdobiach rozpadu a následného budovania spoločenských noriem môže byť význam konzervativizmu vzrásť, pretože bude schopný ponúknuť škálu časom overených princípov a hodnôt.

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Bibliografia

- Ashford, N. (1994). Russell Kirk. In R. Scruton, *Konzervatívni myslitelia* (s. 179-188). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Ball, T., & Dagger, R. (2002). *Political Ideologies and the Democratic Ideal*. [Politické ideológie a demokratický ideál]. Arizona: Longman.
- Baradat, L. P. (1997). *Political Ideologies*. [Politické ideológie]. New Jersey: Prentice Hall.
- BBC. (dátum neznámy). *Margaret Thatcher*. Cit. 20. Apríl 2011. Dostupné na Internete: BBC - History: http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/thatcher_margaret.shtml
- Burke, E. (1997). *Úvahy o revoluci ve Francii*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Butler, D. (1995). *British General Elections since 1945*. [Britské voľby od roku 1945]. Oxford: Blackwell.
- Dearlove, J., & Saunders, P. (1991). *Introduction to British Politics*. [Úvod do britskej politiky]. Cambridge: Polity Press.
- Evola, J. (2009). *Jezdit na tygru*. Praha: Triton.
- Fajmon, H. (2010). *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury
- Fiala, P. (1994). Rekonstruovaná tradice konzervatívniho myšlení. In R. Scruton, *Konzervatívni myslitelia* (s. 7-8). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Fukuyama, F. (2005). *Velký rozvrat*. Bratislava: Agora.
- Gasset, J. O. (1994). *Vzbura davov*. Bratislava: Remedium.

- Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy
- Grant, R. A. (1994). Edmund Burke. In R. Scruton, *Konzervatívni myslitelia* (s. 27-43). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Jenkins, S. (30. September 2006). *Complete the Thatcher revolution*. [Dokončiť Thatcherovej revolúciu]. Cit. 10. Apríl 2011. Dostupné na Internet: Spectator.co.uk: <http://www.spectator.co.uk/essays/all/25418/complete-the-thatcher-revolution.shtml>
- Kirk, R. (2000). *Konzervatívni smýšlení*. Praha: Občanský institut.
- Klaus, V. (1991). Úvodní slovo Václava Klause. In L. Rovná, *Premiérka jejího veličenstva*. Praha: Nakladatelství evropského kulturního klubu.
- McLean, I., & Millan, A. M. (2009). *The Concise Oxford Dictionary of Politics*. [Průručný oxfordský slovník politiky]. New York: Oxford University Press.
- Nisbet, R. (1993). *Konzervativizmus: Sen a realita*. Praha: Občanský institut.
- Novosád, F. (2006). *Legitimita ideológií*. Bratislava: Fox&Col.
- Ogrocký, J. (1997). Predhovor . In E. Burke, *Konzervativizmus: Sen a realita* (s. 278). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Rovná, L. (1991). *Premiérka jejího veličenstva*. Praha: Nakladatelství evropského kulturního klubu.
- Saylor, K. M. (dátum neznámy). *A Guiding Light: The Conservatism of Margaret Thatcher*. [Vodiace svetlo: Konzervativizmu Margaret Thatcherovej]. Cit. 26. Apríl 2011. Dostupné na Internet: http://www.mmisi.org/ir/33_02/saylor.pdf
- Thatcher, M. (1975). *Press Conference after winning Conservative leadership*. [Tlačová konferencia po získaní Konzervatívneho predsedníctva]. Cit. 10. Apríl 2011. Dostupné na Internet: Margaret Thatcher Foundation: <http://www.margaretthatcher.org/document/102487>

Viteková: Konzervativizmus Edmunda Burkea a jeho význam v súčasnom svete liberálnej paradigmy

Thatcher, M. (dátum neznámy). *Speech to Centre for Policy Studies.*[Prejav pre Centrum politických štúdií]. Cit. 20. Apríl 2011. Dostupné na Internete: Margaret Thatcher Foundation: <http://www.margarethatcher.org/document/107228>

Tocqueville, A. d. (1992). *Demokracie v Americe I.* Praha: Lidové noviny.